

EĞİTİMCİ YAZARLARIMIZDAN REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ (PROBLEMLER-ÖNERİLER)*

Adem ORAKÇI**

Öz: Bu araştırma ile Türk Millî Eğitim sisteminin bürokratik işleyişini, en çok okunan edebî ürünlerden biri olan roman türüne yansımış şekliyle ele almak, yanlışlıklara dikkat çekmek ve doğruları yücelterek geleceğe öneriler sunmak amaçlanmıştır. Eğitimci yazarlarımızdan Reşat Nuri Güntekin, romanlarının birçoğunda öğretmenler ve Millî Eğitimin genel durumunu akıcı üslubuyla, roman tekniği içerisinde ustalıkla ele almıştır. Onun, romanlarında üzerinde durduğu Türk Millî Eğitiminin merkez ve taşra yönetimindeki bürokratik problemler ve çözüm önerileri, günümüze de ışık tutması amacıyla, çalışmamızda tarama yöntemiyle ortaya konulmuştur. Araştırmamızda, elde edilen bulgular doğrultusunda Millî Eğitimle ilgili geçmişteki yanlış uygulamalar eleştirilmiş, başarılar ön plana çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk romanı, millî eğitim, öğretmen

* Bu araştırma, 18-20 Haziran 2007 tarihlerinde Çukurova Üniversitesinde düzenlenen III. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulan metnin, yeniden düzenlenmiş ve eklemeler yapılmış hâlidir.

** Dr.; Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Şube Müdürü

AN OVERVIEW OF TURKISH NATIONAL EDUCATION SYSTEM IN THE NOVELS OF RESAT NURI GULTEKIN, ONE OF OUR EDUCATOR AUTHORS (PROBLEMS-ADVICES)*

Adem ORAKCI**

Abstract

In this study, it is aimed at discussing the bureaucratic function of the Turkish National Education system so that it reflects to type of novel as one of mostly read literary works, drawing attention to any mistakes, praising any true things and offering and offering and advices. Resat Nuri Guntekin, one of our educator authors, discusses teachers and general condition of National Education skillfully through his flowing style in most of his novels in the novel technique. Any bureaucratic problems in central and rural management and any solution advices as addressed by him in his novels are presented by a scanning method in our study in order to set light to today. In our study, any past wrong applications related to National Education are criticized and any achievements are highlighted in line with any obtained findings.

Key Words: Turkish novel, national education, teacher

Giriş

Roman türünün edebiyatımızda yeni yeni telif eserler vermeye başladığı Tanzimat Dönemi Edebiyatı'yla birlikte (1860-1896), insanımızın eğitimi gibi önemli bir sorumluluğun sahibi olan Türk Millî Eğitimi, kuruluşundan günümüze kadar edebiyatımızda birçok romana konu olmuştur.

“Öğretmenler ve memurlar romancısı Reşat Nuri” (Kaplan, 1957, 4'ten aktaran; Emil, 1990, 74), Türk Millî Eğitiminin bürokratik işleyişini, kendine has üslubuyla ve düzgün Türkçesiyle, romanlarının birçoğunda büyük bir başarıyla ele almıştır. Öz geçmişini iyi incelediğimizde onun: Öğretmenlik, okul müdürlüğü, bakanlık müfettişliği, dış temsilciliklerimizde eğitim ataşeliği gibi Millî Eğitimin birçok birimlerinde görev yapmış deneyimli bir eğitimci olduğunu görmekteyiz. Reşat Nuri, toplumu eğitecek ve çağdaş medeniyet seviyesine ulaşması için ona yön verecek irade gücünün, “eğitim ordusu” olduğuna inanmış ve bu inancını eserleriyle de ortaya koymuş bir yazardır.

* This study is the rearranged and revised version of the text as submitted as an oral statement with appendices at the 3rd Congress on Education of Social Sciences Congress arranged between 18th and 20th June, 2007 in the Cukurova University.

** Dr.; Ministry of National Education, General Directorate of Basic Education.

Görevli bulunduğu yıllar içerisinde, kendi gözlemleri sonucu; okullar, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, müfettişler ve Millî Eğitimin bürokratik işleyişi, onun birçok romanında çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Çalığı (1922), Dudaktan Kalbe (1923), Damga (1924), Gizli El (1924), Yeşil Gece (1928), Acımak (1928),

Kızılık Dallar (1932), Değirmen (1944), Harabelerin Çiçeği (1953), Kan Davası (1962) gibi romanlarında Millî Eğitimin merkez ve taşra teşkilatı önemli yer tutar.

Araştırmamızda yazarın, romanlarında yer verdiği Türk Millî Eğitim sistemini altı bölümde ele aldık:

a) Merkez Teşkilatı

Millî Eğitimin merkez teşkilatındaki bürokratik işleyişi, en ayrıntılı olarak Çalığı romanında buluruz. Romanın asli kahramanı Feride, "Dame de Sion" Fransız Mektebinden aldığı diploması ile Maarif Nezaretine (Millî Eğitim Bakanlığı) gider. Amacı, çok işe yarayacağını söyledikleri bu diploma sayesinde, Anadolu vilayetlerinden birine öğretmen olarak atanmaktır. Bu sayede İstanbul'dan ve kendisine ihanet eden nişanlısı Kâmuran'dan uzaklaşacak, özellikle de anne ve babası hayatta olmadığı için başkalarına yük olmaktan kurtulacaktır. Nezaretin kapısını buluncaya kadar cesur ve neşelidir. İşlerinin kolaylıkla biteceğini zannetmektedir. "Bir hademe, beni Nazırın yanına götüreceksin, o da diplomamı görür görmez; 'Hoş geldin hanım kızım. Biz de sizin gibileri bekliyorduk' diye beni Anadolu'nun en yeşil bir memleketine tayin edilecekti." (Güntekin, 1977, 115). Fakat işler hiç de ümit ettiği gibi gitmez.

Nezaretin kalabalık koridorlarında, oradan oraya koşuşturan insanlara bir şey sormaya cesaret edemez. Yüksek bir kapının üzerinde, "Makam-ı Nezaret" tabelası gözüne ilişir. Feride, Nazır'ın kapıcısına, öğretmenlik için Nazır Bey'le görüşmek istediğini söyler. Kapıcı sert bir dille onu azarlayarak böyle şey için Nazır Bey'in rahatsız edilmeyeceğini ve usulü dairesince muamele yapmasını söyler. "Usulü dairesince muamele ne olduğunu öğrenmek istedim. Fakat o, artık cevap vermeğe lüzum görmedi, aynı mağrur ve şahane eda ile başını öbür tarafa çevirdi." (Güntekin, 1977, 116). Feride, Bakanlığa ilk gelişinde hayal kırıklığına uğrar. Hizmetlisi böyle olursa kim bilir Nazır Bey nasıl bir insandı! Bakanlıktaki bu durum onu iyice korkutur. Kimse onu ilgili birime veya yetkili kişilere yönlendirmemektedir.

Çaresiz kalan Feride, koridorlardaki kalabalığın içine karışır. Gözüne kestirdiği ihtiyar bir kadının yanına yaklaşarak derdini anlatır. Ona acıdığı için yardım etmek isteyen çini mavimsi gözlü Naima Hanım, "Nezarette tanıdığınız kimse yok mu?" (Güntekin, 1977, 116) diye sorar. Feride'nin buna ne gerek olduğunu söylemesi üzerine, olgun bir hanım olduğu anlaşılan bu tecrübeli öğretmen gülümseyerek "Bunu daha sonra anlarsın kızım." (Güntekin, 1977, 117) diyerek onu Tedrisat-ı İptidaiye Dairesine götürür ve Umum Müdürle görüşmesini söyler. Feride, kendi başına burada da işini yaptıramadığı gibi bir de Genel Müdürdan azar یشtir.

◆ Adem Orakcı

Öfke ve ümitsizlikten ağlamamak için dişlerini sıkarak Maarifin merdivenlerinden inerken yine Naima Hanım'la karşılaşır. İşi olmadığı için Feride'yi çok üzgün gören Naima Hanım "Tanıdığın olup olmadığını bunun için sormuştum kızım, dedi. Mammafi, meys olma. Yine bir çaresi bulunur belki. Gel seni tanıdıklardan bir şube müdürüne götürüyüm." (Güntekin, 1977, 118) der. Naima Hanım'la gittikleri için Şube Müdürü Feride'yi çok iyi karşılar. Memurlarından Şahap Efendi'yi çağırarak "Bak, Şahap Efendi, hanım kızı odaya al, Anadolu'da muallimlik istiyor, bir istida müsveddesi yaz, bana getir." (Güntekin, 1977, 121) şeklinde talimat verir. Artık onun işlerini sonuna kadar Şahap Efendi takip edecektir.

Feride'nin evrakı, uzunca bir süre gidip gelmelerden sonra, içerden takip edenleri de olduğu hâlde Genel Müdüre takılır. Genel Müdür onu yanına çağırıp "Mektebiniz, Nezaret-i Celilece musaddak değilmiş. Bu diploma ile memuriyet verilmez." (Güntekin, 1977, 123) diyerek kestirip atar. Başka tanıdık kimsesi olmayan Feride, bu olumsuz cevap karşısında yıkılır. Zira öğretmenlik onun, maddi ve manevi sıkıntılardan kurtulması için son çaredir. Ümitsiz ve bitkin bir vaziyette tekrar Naima Hanım'ın tanıştırdığı Şube Müdürünün yanına gider. Müdür, o sırada yanında oturan ve meşhur bir şair olan dostundan, Feride'yi Bakan'la görüştürmesini ister. Bu önemli kişinin sayesinde Feride, yarım saat içerisinde, (B...) vilayeti Merkez Rüştüyesine coğrafya ve resim muallimi olarak atanır. "Bu tipler ve bu sahneler, sadece nezaret çevresinde, Feride'nin ilk meslek tecrübesi değil, 1910'lar Türk Maarifi'nin en yüksek makamı hakkında da bir fikir vermesi bakımından önemlidir." (Emil, 1984, 107). Görüldüğü gibi Maarifin merkez teşkilatı büyük bir tutarsızlık içerisindeydi. Amirlerden, birinin "evet" dediğine diğeri "hayır" demektedir. Fakat sonunda hatırlı bir kişi devreye girince işler çabucak, tıkr tıkr yapılmaktadır.

Reşat Nuri, bu gelişmeleri okuyucunun dikkatine sunarken önemli bir konuya parmak basmaktadır. Bürokraside, devreye adam koymak, ille de birilerinin hatırı olmadan işlerin yapılmayışı fevkalade yanlış bir uygulamadır. Devlet işi ahbap çavuş ilişkisiyle yürütülmemelidir. Burada yazar, "Türk halkını değil, yeni oluşmaya başlayan Türk bürokrasisinin ince ince tenkit edilmesi"ni (Tural, 1991, 8), büyük bir ustalıkla, bir romanın sürükleyiciliği içerisinde okuyucularına sunar. Bu yaklaşım, eğitimin önemli konusunda toplumda daha çok farkındalık oluşturulması bakımından önemlidir.

Yeşil Gece romanında da Maarifin merkez teşkilatında yaşanan kargaşalar, insanların hakkına razı olmayışları ve bürokrasiye duyulan güvensizlik üzerinde durulur. Tedrisat-ı İptidaiye Şube Müdürü Basri Bey, İstanbul İdadi Müdürü ile odasında sohbet etmektedir. Bu sırada içeriye giren genç bir öğretmen adayı, "Kulları, Dârülmuallimin bu sene mezunlarındanım, dedi. Dün çekilen kur'ada talihin bir acayip cilvesine uğradım. Hiç istemediğim bir yere düştüm. Lütuf ve kereminize ilticaya geldim." (Güntekin, 1984,6) der. Bu duruma çok sinirlenen Basri Bey, bu yıl Dârülmualliminden (Erkek Öğretmen Okulu) mezun olan otuz yedi adaydan sadece beşinin İstanbul'a, otuz ikisinin ise kura ile diğer vilayetlere atandıklarını ifade eder. Buna rağmen otuza

yakın öğretmen adayının kuralarda usulsüzlük yapıldığını öne sürerek atanma yerlerinin İstanbul olarak değiştirilmesini istemelerinden bıktığını, zira bunun imkânsız olduğunu belirtir. “Ya tayin edildiğiniz yere gideceksiniz, ya istifa. Anlaşıldı mı?” (Güntekin, 1984,6) diyerek öğretmen adayına çıkışır.

Basri Bey, odasındaki İdadî Müdürtüne, genç öğretmen adaylarının idealist olmadıklarından söz eder. Devlet bu adamları yatılı okulda yıllarca yedirip içirerek adam eder. Sonra da liyakatlerinin on kat üstünde bir maaşla “Evlâd-ı memleketi tenvire memur ediyor. Gel gelelim daha kendileri gaflet uykuları içinde. Kendi âdem olmayan gayri nasıl âdem eder?” (Güntekin, 1984,7) sözleriyle öğretmen adaylarının daha okul sıralarındayken iyi yetişemediklerini belirtmek ister.

Öğretmen adayları okullarda belki idealist yetiştirilememişlerdir ama Maarif Nezareti de kendine duyulması gereken güveni bir türlü tesis edememiştir. Yıllardır hatır gönül işiyle yapılan plansız atamalarla, taşra vilayetlerindeki öğretmen açığı kapatılmazken İstanbul’daki öğretmen fazlalığı da her geçen gün artmaktadır. Bunun nedeni, sistemin iyi uygulanmayışı ve idarenin tutarsızlığı yüzündendir. Nitekim Basri Bey’in “Hani gelinlik kızları nasıl süslerler. Biz de münhal memuriyetleri öyle süsleyip püslemeye alıştık. Ne yaparsın nûr-i aynım, kimse beğenip almıyor. Dünden beri Dârülmualiminlilere tayin edildikleri yerleri senâ etmeye makine gibi alıştık da...” (Güntekin, 1984,9) şeklindeki ifadelerinden, genç öğretmen adaylarına yalan, yanlış bilgiler verecek icraat yapması mümkün değildir.

İncelediğimiz romanlarda, Bakanlık merkez teşkilatı yöneticilerinin, yanlış bir yönetim anlayışı içerisinde olduklarını görmekteyiz. Sistem iltimas ve adam kayırmaya dur derse, vatandaş hangi suüstümale başvurabilir? Yanlışıklar sistemde ve icraatlardadır. Maarifin merkez teşkilatı acizlikler içerisinde. Vatandaş hakkına razı olmuyor, idare ise gereksiz sözlerle onları ikna etmeye çalışıyor.

Eğitimci bir yazarımız olan Reşat Nuri, bu yanlışığı çok iyi fark etmekte ve eleştirmektedir. O, yaklaşık bir asır önce, Türk Millî Eğitimindeki bu aksaklıklara dikkat çekerek sistemin keşmekeşlikten arındırılmasını istemektedir. Bu hususta kalıcı bir adım atılarak çoğunluğun onayladığı bir sisteme ulaşılması, tüm eğitimciler gibi onun da eserlerinde ısrarla üzerinde durduğu bir olgudur.

Öyle ise sistem uygulanabilir ve âdil olmalı, insanlar da buna bağılı olarak iyi eğitilmelidir. Zira hakkını ve haddini bilmeyen insanlardan oluşan bir topluma veya kuruma güvensizlik ve anarşi hâkim olur. “Sıra, sayğı ve sevgi üçlemesini bozmamak” (Tural, 1993, 84) eğitimin, kurumsal kültüre sağladığı önemli bir kazanım olmalıdır.

b) Taşra Teşkilatı

Maarifin taşra teşkilatı da merkez teşkilatından farklı değildir. Problemler diz bo-yudur. Burada da sistem iyi çalıştırılmamakta, insanlar hakkına razı olmamaktadır. Ayak oyunları ve adam kayırmak hat safhadadır. Köylere öğretmen gönderilememek-

◆ Adem Orakcı

te, mali sıkıntılar bir türlü giderilememekte, çeşitli güç odaklarının Maarifteki baskıları, binaların yetersizliği veya bakımsızlığı, eski-yeni çatışmaları gibi hususlar, taşra teşkilatının en büyük problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütün bu sıkıntılara karşı maarif müdürleri de köklü bir çözüm üretilmemekte ve dinamik bir çalışma temposu ortaya koyamamaktadırlar. Müdürlerin bir kısmı makamından korkan idare-i maslahatçı, bir kısmı Avrupa'daki eğitimin güzelliklerini şekilcilikle görece kadar öngörüsüz, bir kısmı korkak ve pısırık, bir kısmı yalan ve entrikalarla görev yapmakta, bir kısmı da zevk ve sefa içerisinde yüzen neme lazımcı kişilerdir. Ancak çok azı dürüst ve işinin ehlidir. Bu hiçbir zaman yeterli değildir. Ülkeyi yönetenlerin azınlığının değil çoğunluğunun, hatta tamamının dürüst ve başarılı olması gerekir. Aksi hâlde insanlar, yazarın romanlarında anlattığı gibi cehâlet yüzünden mutsuz ve huzursuz olmaktadır.

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanındaki (B...) vilayeti Maarif Müdürü Raşit Nazım, miskin görünüşünün altında, âdeta uyuyan bir yılan gibidir. İlahi Kudret, onu bakmaktan ziyade sanki uyumak için yaratmıştır. İşine gelmeyen konularda, ebedî yorgunluğunu dinlendirir gibi masasında miskin miskin uyuklayarak oturur. Fakat işine gelen konularda adamı bir dakikada satar. "Uyur uyur da sonra adama öyle bir vurur ki nereden geldiğini fark edemezsin." (Güntekin, 1977, 147). Aşırı Batı hayranlığı tavırlarıyla alay konusu olması, yalan ve entrikalarla Millî Eğitimi idare etmesi, güçlüyü koruyup zayıfı ezmesi gibi nedenlerle asla güven vermeyen bir kişidir.

Romanın asıl kahramanı Öğretmen Feride, Maarif Nezaretince (B...) vilayeti Merkez Rüştüyesi coğrafya ve resim muallimliğine atanmıştır. Bu arada, okuldaki aynı kadroya Gelibolu Mektebinden Huriye Hanım adında ikinci bir coğrafya ve resim hocası daha gelmiştir. Maarif Müdürü ve Rüştüye Müdürü, Huriye Hanım'ın tarafını tutmaktadır. Zira bu Hanım'ın "Rumeli'den hemşerisi olan muhasebe müdürü" (Güntekin, 1977, 148) gibi bir torpili vardır. Feride ise kimsesi olmayan, B...'ye yeni gelmiş yalnız bir öğretmendir.

Maarif Müdürü durumu gizlemek için Bakanlığa, Huriye Hanım'ın lehinde, Feride'nin aleyhinde bir yazı yazar. Bakanlık bu teklifi reddeder. Feride'yi Merkez Rüştüyesinde bırakarak Huriye Hanım'ı "İleride açılacak başka bir yere göndermeyi muvafık görmüştür." (Güntekin, 1977, 148). Bu emir üzerine telaşlanan Maarif Müdürü, Rüştüye Müdürü ve Huriye Hanım'ın torpili olan hemşehrisi Muhasebe Müdürü, o akşam toplanarak Feride'yi bir köye atamak ve yerine Huriye Hanım'ı vermek için bir plan tertip etmişlerdir.

Bu planı uygulamayı Maarif Müdürü üzerine almıştır. Hemen Feride'yi çağırıp: "Hanım kızım, Nezaret-i Celileden henüz bir cevap almış değiliz. Ne irade buyrulacağını kestiremiyorum. Ancak; Huriye Hanım kıdemli bir muallime olduğu için sanırım ki onu iltizam ederler. Aksi bir cevap geldiği takdirde müşkül mevkide kalacaksınız. Aklıma bir çare-i tesviye geldi. Buraya bir, iki saat mesafede bir 'Zeyniler' nahiyesi var.

Havası, suyu güzel, menazır-ı abiyesi ferahfeza, ahalişi halûk ve müstakim, cennet gibi bir yer. Orada bir vakıf mektebi vardı. Geçen sene, bir hayli fedakârlıkla tamir ve tecrit ettik. Birçok levazım-ı tedrisiye ve ikmal-i nevakasına muvaffak olduk. Mektebin içinde muallimlerin ikametine mahsus daire de var. Şimdi bir genç muallimin himmet ve fedakârlığına muhtacız. Gönül ister ki oraya sizin gibi güzide bir hanım gitsin. Cidden iyi bir yer. Hem de aynı zamanda ecirli bir hizmet-i vataniye olur.” (Güntekin, 1977, 144) diyerek Feride’yi bu köye gitmesi için zorlar. Aksi takdirde Bakanlıktan olumsuz bir cevap gelirse Feride’nin zor durumda kalacağını belirtir.

Yine Maarif Müdürü’nün ifadesiyle bu köyde “Hava güzel, manzara güzel, yiyecek, içecek ucuz, ahalişi iyi. Şöyle böyle, İsviçre köyleri gibi bir şey. İnsan Allah’dan daha ne ister?” (Güntekin, 1977, 145). Tam bu sırada, hazırlanan tezgâhın bir parçası olarak Huriye Hanım, Maarif Müdürlüğü’nün koridorlarında Feride ile karşılaşır. Yalvarıp yakararak rezalet çıkarır. Genç öğretmen, bütün bu olanlardan sonra iyice korkmaya başlar. Doğru Maarif Müdürü’nün odasına dönerek Zeyniler köyüne atanmayı kabul eder. “Biraz sonra bana Merkez Rüştüyesindeki derslerimden kendi arzumu istifa ettiğime ve Zeyniler mektebi muallimliğine talip olduğuma dair bir kâğıt imzalattılar.

Bir saate kalmadan bütün muamele bitmiş, o yerinde kımıldamaya üşenen maarif müdürü, araba ile valinin konağına giderek emrimi imzalatmıştı.

Bazen aylar ayı masadan masaya sürünen muameleler istedikleri zaman öyle kolay çıkıyor ki...” (Güntekin, 1977, 147). Böylece Maarif Müdürü’nün başı çektiği bu çirkin oyun, başarıyla tamamlanmış olur.

Feride, bütün bu tezgâhın iç yüzünü akşam otele gelince Hacı Kalfa’dan öğrenir. “Maarif Müdürü’nün sözleri üzerine şık bir Avrupa köyü gibi görmeğe başladığım Zeynilere gelince, dağlar arasında kuş uçmaz, kervan geçmez bir yermiş! Bir seneden beri boş olduğu hâlde en düşkün muallimler bile oraya gitmeye yanaşmıyorlarmış.” (Güntekin, 1977,148). Bu duruma çok üzülen Feride, yaşlı başlı, koskoca maarif müdürü olmuş bir insanın, kendisine böyle bir oyun oynamasına çok şaşırılmaktadır. “Ben bunları öğrendikçe şaşırıyorum, saçlı, sakallı bir büyük memurun bu kadar saffetle beni aldatmasını bir türlü aklıma sığdıramıyordum.” (Güntekin, 1977, 149). Masum ve kimsesiz bir öğretmen olan Feride, daha mesleğinin ilk günlerinde hayal kırıklığına uğrar.

Aynı Maarif Müdürü bir yıl sonra Zeyniler köyüne teftişe gider. Gördüğü manzara onu şaşırır. Feride’nin okulu, okul değil, âdeta bir ahırdır. Yarım yamalak Fransızcasıyla ve alaycı üslubuyla bu okulun gerçekten bir ahır olduğundan bahseder. “Efendim, ben, bu mektebi kapatacağım.” (Güntekin, 1977, 201) diyerek kendi içindeki çelişkisini ve yalanlarını ortaya koyar. Zira bir yıl önce büyük zahmetlerle tamir ettirdiğini söylediği okul bir ahır, İsviçre köylerine benzettiği Zeyniler ise bir yangın yeri gibidir.

Acımak romanındaki (...) kasabası Maarif Müdürü Tevfik Hayri Bey de, dürüst ve idealist olmakla birlikte faal ve dinamik değildir. Reşat Nuri taşradaki bu tip maarif

◆ Adem Orakcı

müdürlerini de beğenmez. “Mebus Şerif Halil ile maarif müdürü Tevfik Bey iki eski mektep arkadaşı idiler. Mülkiyeyi bitirdikten sonra muallim olmuşlardı.

Şerif Bey sonradan mesleğini değiştirmiş, Tevfik Bey maarifçi kalmıştı. Dört buçuk seneden beri (...) de maarif müdürüydü. Mesleğin kutsiyetine inanmış bir idealistti. Fakat bir parça gevşek ve hayalperestti. Başındaki süslü rüyayı hakikat yapmak için yalnız düşünmek, okumak söylemek kâfi olduğuna inanırdı. Faal ve uğraşıcı değildi. Zaten burasını en ziyade sükûneti için seviyordu. Bütün boş vakitlerini kasabanın kenarından geçen derenin kenarındaki söğütler altında kitap okumakla geçirirdi.” (Güntekin, 1928, 6).

Maarifin taşradaki yöneticilerinin kimileri de koltuklarını kaybetmekten korkarak olayların üzerine gidemezler. Maarif müdürlüğünü klasik bir memurluk olarak gördükleri için sadece geçimlerinin temini olarak algıladılar.

Yeşil Gece romanındaki Sarıova Maarif Müdürü, böyle bir idare-i maslahatçı kimliğe sahiptir. İstanbul’da eğitim görmüş, eğitimi iyi bilen, klâsik bir devlet memurudur. Ancak aşırı kuşkucu bir insandır. Kamuoyu baskısından çok korkmaktadır. Görev yaptığı Sarıova ilçesinde, her an birilerinin veya ani patlak verecek olayların kendisini makamından edeceği endişesi içerisinde. Bu nedenle olayların üzerine cesaretle gitmez. Daima durumu idare etme yönüne gider.

Aslında Maarif Müdürü, cahil bir insan değildir. “Fakat korkak”tır (Güntekin, 1984,123). Üstleri ve astatlarıyla iyi geçinmek pahasına, kasabadaki eğitim-öğretim işlerine âdeta seyirci kalır. İkide bir “Şimdi ben, ne yapayım?” (Güntekin, 1984, 122) diyerek acizlik ve şaşkınlığını ortaya koyar. O da Eyüp Hoca gibi kasabanın gizli kuvvetlerinin kuklasından başka bir şey değildir (Güntekin, 1984, 52).

c) Teftiş

Teftiş birimi, Türk Millî Eğitim sisteminin önemli bir parçasıdır. Eğitimin daha sağlıklı yürütülebilmesi için denetim ve rehberlik şarttır. Yıllardır kafalara takılan husus, teftişin hep cezai müeyyideleri olmuştur. Oysaki bu birimin asıl görevi, iyiyi ve doğruyu gösteren, rehberlik edici yönü olmalıdır.

Kendisi de uzun yıllar müfettişlik yapmış olan Reşat Nuri Güntekin’in romanlarındaki müfettişlerin çoğunluğu, cezai müeyyideleri daha çok uygulayan kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Çok azı rehberlik edici ve yol göstericidirler. Birçoğu dış görünüşü itibarıyla bile sevimsiz ve itici insanlardır.

Çalıküşu romanının sevimli öğretmenleri Feride, Kuşadası Mektebine müdire olur. Okuldaki diğer öğretmenler bunu çekemezler. Doktor Hayrullah Bey’le olan beraberliklerini yanlış yorumlayarak onu şikâyet ederler. Soruşturma dosyasında, Feride’nin Zeyniler’den Kuşadası’na kadarki tüm öğretmenliği, ataması ve nakilleri, görevli müfettiş tarafından hep aleyhine delil olarak toplanmıştır. Bu konudaki soruşturmayı yürüten müfettişin durumunu Doktor Hayrullah Bey, Feride’ye şöyle anlatır: “On

gün evvel vilâyetten bir müfettiş geldi. Fok balığı gibi azı dişleri dışarı fırlamış, lânet çehreli bir şey. Bu müfettişin riyaseti altında bir tahkikat komisyonu teşkil ettiler. Azlini tebliği etmeden evvel seni sorguya çekmek istiyorlardı. O gece onbaşının getirdiği kâğıt bir nevi celpname idi. Düşün, Feride, sen, böyle bir heyetin karşısına nasıl çıkardın? Yabancıların ağzından işiteceğin o iğrenç ithamlara nasıl cevap verebilirdin?" (Güntekin,1977, 341).

Sert ve ağız bozuk bir askerî doktor olan Hayrullah Bey, ona yapılan ithamları öğrenmiştir ama patavatsızlığına rağmen çirkin yakıştırmaları Feride'ye söyleyemez. Onun, soruşturma komisyonuna ifade vermesini gururuna yediremeyen Hayrullah Bey, buna mani olur. Onların görevden azline fırsat vermeyerek istemeye istemeye, Feride'yi çok sevdiği öğretmenlik görevinden istifa ettirir.

Bu idealist ve çalışkan öğretmeni rencide eden yanlı soruşturma sonunda, Türk Maarifi, hayatını başkalarının mutluluğuna adayan, dinamik bir öğretmenini kaybeder.

Dudaktan Kalbe romanında, Müzik Öğretmeni Hüseyin Kenan'ın ifadesini alma-ya gelen müfettiş de tavır ve davranışlarıyla art niyetini ima eder. "Maarif müdürü raporu, ayyaşlılığıyla mâruf müfettişe havale etmişti. Kenan, bu tahkikat gününü de unutulmaz hâtıraları arasına kaydetmişti.

Sarhoşluk, müfettişin şişkin yüzünü kirli kan pıhtıları, mor burnunu kırmızı tomurcuklarla doldurmuş, diline tuhaf bir pelteklik ve rekâket vermişti. Köşede bir koltuğa kurulmuş, bir yandan Kenan'ı istintak ediyor, bir yandan bir elişî makasıyla pantolonunun sipil sipil olmuş paçalarını düzeltiyordu." (Güntekin,1980,41). Hüseyin Kenan da durumundan iyice şüphelendiği bu sarhoş müfettişe ifade vermeyerek istifa eder.

Bir başka yanlı müfettişe de Yeşil Gece romanında rastlarız. Müfettiş Hulusi Efendi, Ali Şahin'in okulu hakkında, yaşça veya boyca büyük öğrenciler ile bazı öğretmenlerden aldığı yalan yanlış bilgilerle genç öğretmeni yıpratmak ister. Zira "Müfettişe el altından Dârümuallimin müdürlüğü va'dedilmişti. Yanlış bir hareket yaptığı hâlde bütün emekleri boşa gidebilirdi." (Güntekin,1980, 142).

Oysaki teftiş, hiçbir zaman yanlı ve insanların şahsiyetlerini rencide eden çirkinlikte olmamalıdır. Kişiler bir yanlışlık yaparlarsa - ki her insan yapabilir- bunu fırsat bilerek onların insanlık gururu ile oynanmamalıdır. Aksine eğitim kurumlarında her zaman insanın kazanılması ve ona iyinin, doğrunun, güzelin gösterilmesi hedeflenmelidir.

d) Okul Yöneticileri

Okul yöneticileri, Türk Eğitim Sisteminin en önemli uygulayıcı amirleridir. Zira okullar her zaman, önce müdürden sorulur. Bu nedenle müdürler ve yardımcılar, işi bilen, dikkatli ve titiz olmak zorundadırlar. Çoğu anne-babalar evlerinde kendi çocuk-

◆ Adem Orakcı

larıyla gereği gibi ilgilenemezlerken okul yöneticileri binlerce çocukla ilgilenmektedirler.

İncelediğimiz romanlardaki okul yöneticilerinin çoğunluğu başarılı, dürüst ve ciddi insanlardır. Mesleğin onurunu koruyanlar çoğunluktadır.

Çalıküşu romanındaki B... vilayeti Dârümuallimatı Müdür Yardımcısı Şehnaz, okulun her işine koşturan yetenekli bir hanımdır. Feride'nin ifadesiyle "Çok marifetli bir kadın. Elinden her şey gelir." (Güntekin, 1977, 234). Şehnaz Hanım'da öyle bir idarecilik başarısı vardır ki okulu âdetâ o çekip çevirir. Aynı okulun müdürü Recep Efendi ise konuşkan tavrı ile farklı bir insandır. Yanında çalışanları bir baba gibi sevip koruyan, güngörmüş, olgun bir kimliğe sahiptir. Okuluna yeni atanan genç öğretmen Feride'ye, vazifede kusur etmemesi, hariçte ise muallimlik vakarını koruması yönündeki uyarıları son derece anlamlı ve dikkat çekicidir.

Yine Çalıküşu romanındaki Ç... Rüştüyesi Müdireisi, son derece ciddi, güvenilir ve okuluna hâkim bir hanımdır. Çevresinde olan biten her şeye karşı duyarlıdır. Ama bildiklerini asla dedikoduya dönüştürmez. Bu sağduyulu Müdireye göre "Mektep cami gibi mukaddes bir yerdir. Onu dedikodudan, iftiradan, daha sair lekelerden korumak bizim için en büyük vazifedir." (Güntekin, 1977, 274). Reşat Nuri bu ciddi Müdireinin ağzından, kendi düşüncelerini böyle ifade eder.

Dudaktan Kalbe romanında Hüseyin Kenan'ın, musiki hocalığı yaptığı İstanbul'daki iki rüştiye müdüründen bahsedilir. Bunlardan birincisi Hüseyin Kenan'ın "Öteki muallimler gibi kendisine hürmet etmediğini gördükçe tecavüzünü perde perde artırıyordu." (Güntekin 1980, 40) ifadesiyle tanıttığı müdürdür. Bu Müdür, öğrencilere yüksek sesle marş okutmuyor gibi sudan bahanelerle, yumuşak ve iyi niyetli bir öğretmen olan Hüseyin Kenan'ın üstüne üstüne gitmektedir.

Bir başka müdür ise oğluna yaptığı sünnet düğününde, Hüseyin Kenan'ın keman çalmamasını bahane ederek onun hakkında Maarif Müdürüne bir şikâyet raporu yazar. Maarif Müdürü de bu konuyu, ayyaşlığı ile bilinen bir müfettişe havale eder. Gönülünün sırlarını, yalnız musiki ile ifade edecek kadar büyük bir musiki aşkına sahip olan Hüseyin Kenan, bu ayak oyunlarına fazla tahammül edemeyerek istifa eder. "Bu dört idareci, sadece Kenan'ı musiki muallimliğine pişman eden şahıslar değildir. Onlar, devrin maarif idaresinin hangi ellere teslim edildiğini birbirine benzer zihniyet ve davranışlarıyla ortaya koyan tiplerdir." (Emil, 1984, 214)

Harabelerin Çiçeği romanındaki Galatasaray Lisesi Müdürü, mesleki yönden yerterli değildir. Yanakları yanık olan öğrencisi Süleyman'a şekilci yaklaşımları nedeniyle okuldan ve kendisinden soğutur. Süleyman, insanların yüzlerindeki maskelere değil, içlerine bakılması gerektiğini ustaca anlatan bir diğer öğretmene sığınır.

Kan Davası romanındaki Aşağı Sazan Köyü Mektebi Müdürü, pasif ve nemelazımcıdır. İdealist değildir. Kendi köyünde müdür olduğu için daima ılımlı davranır. Etliye

sütlüye karışmaz. Kan davası çatışmalarında köylüleri bir aydın olarak uyarmak yerine, o da köylüler gibi davranır.

Bu tip okul yöneticileri; öğretmen, öğrenci ve çevrelerini mağdur eden şahıslar olarak hep eleştirilmişlerdir. Yazar, bu müdürlerin tutum ve davranışlarını asla onaylamaz.

Yeşil Gece romanındaki Sarıova İdadisi Müdürü Talip Bey, Galatasaray Lisesinde öğrenim görmüş aydın bir insandır. Onun en büyük emeli, sarıklılarla feslilerin birleştirilmesidir. Bu konudaki düşüncelerini Ali Şahin'e şöyle anlatır; "Sarıkla fesin uzlaşamayacağını söyleyenler bu manzara-i uhuvveti gördükten sonra acaba fikirlerini değiştirmezler mi? Ben, Galatasaray'da tahsil görmüş terakkiperver bir adamım ama hakikati söylerim. Sarıklılarla feslilerin din ve devletin selâmet ve itilâsı hususunda teşrik-i mesaisinden daima müfit neticeler beklenebilirdi. Yazık ki bu iki kardeş zümre arasına nifak sokuldu." (Güntekin, 1984,54) Görüldüğü gibi o, ne tamamen eski fikri savunur ne de tamamen yeni fikri. Öğrencilere dinî ilimlerin öğretilmesine ne kadar taraftarsa, "Onlara biraz da vatanî duygular ve aslî terbiyenin" (Güntekin, 1984,57) öğretilmesine de o kadar taraftardır.

Reşat Nuri, Ali Şahin'in ağzından bu tarafsız müdürün düşüncelerine katılmadığını ifade eder. Hatta idadî müdürünün bu fikirleriyle gizli gizli alay eder. Yazar, her nedense diğer romanlarının aksine Yeşil Gece'de ideolojik polemiklere girer. Ali Şahin İdadî Müdürünün tarafsız, makul çizgisini bile reddederek onun kısa zamanda aşırı bir inkılâpçı, hatta ihtilalci olmasını ister. Bu aceleci anlayış, eğitim süreci içerisinde bizi fevkalâde yanlış sonuçlara götürebilir. Bu nedenle eğitimin uzun soluklu bir gelecek işi olduğu asla unutulmamalıdır.

e) Öğretmen ve Öğrenciler

Bir öğretmenin aslî görevi, öğrencileriyle ilgilenmek, onları akademik ve pedagojik olarak hayata hazırlamaktır. Diğer görevleri bundan sonra gelmelidir. Zira öğretmenlerin her gün muhatap oldukları hedef kitle öğrencileridir. Öğrenci varsa öğretmen var, okullar var, millî eğitimle ilgili diğer kurumlar vardır. Öğrenci yoksa bunların bir anlamı yoktur. Öğrenci odaklı eğitim bu nedenle önemlidir.

Çalığışu romanının öğretmen kahramanı Feride, öğrencilerine karşı çok müşfikdir. Onlara çabuk ısınır. "Zavallıların kıyafetleri öyle sefil ve perişandı ki hemen hiç birisinde çorap, potin yoktu. Başları, eski püskü bez parçalarıyla sımsıkı kundaklanmış, çıplak ayaklarındaki nalınları şakırdata şakırdata dershanenin kapısına kadar geliyorlar, orada nalınlarını çıkararak yan yana diziliyorlardı.

Çocuklar, beni görünce birdenbire ürkmüşlerdi. Utana utana kapıdan bakıyorlar, kendilerini çağırdığım zaman kollarıyla yüzlerini kapıyorlar yahut kapının arkasına saklanıyorlardı. O kadar ki bazılarını bileklerinden tutarak yarı zorla sınıfa sokmağa mecbur oldum." (Güntekin, 1977, 164)

◆ Adem Orakcı

Feride'nin asıl amacı, öğrencilerine biraz hayat ve neşe kazandırmaktır. Bir başka ifadeyle okulu sevdirerek onları eğitmek ister. Öğreteceği şeyleri ise daima ikinci plana bırakır. Buna rağmen onları hayata bağlamak ve minik gözlerinde bir parça yaşama sevinci uyandırmak Feride için oldukça güç olur. "Onlara biraz hayat ve neşe de vermek istiyordum. İşte bu, bir türlü kabil olacağa benzemiyor.

Bu köyün evleri, sokakları, mezarları gibi çocuklarında da siyah bir neşesizlik var. Renksiz dudakları gülmek ne olduğunu bilmiyor, durgun gözleri ağır bir melâl içinde ölümü düşünüyor gibi" (Güntekin, 1977,169). Âdeta öğrencilerinin üzerinde derin bir mâtem havası hâkimdir. "Bu mihnet çekmiş yaşlı başlı insanlara benzeyen yorgun çehreli, donuk gözlü kız çocuklarının en büyük eğlenceleri bahçenin bir köşesine toplanıp ölüm, tabut, teneşir, zebani, kabir gibi korkunç kelimelerle dolu ilâhiler okumaktan ibaret!" (Güntekin, 1977,170)

Bu olumsuz tablo, onu oldukça güç durumda bırakır. "Feride'nin ilk günlerdeki insan malzemesi budur. Bu ham madde nasıl işlenecektir? Sadece bilgi aktarmak demek olan öğretimle mi yoksa ruhları ve zihinleri şekillendirme, davranış tarzları kazandırma (formasyon) gayesi güden eğitimle mi? Öğretmen Feride ikincisini seçer. En derin beşeri duygular olan sevgi, şefkat, merhamet, müsamaha hisleriyle hareket eder. Bir öğretimde 'alturisme' -diğergamlık, kendisinden verme- bu demektir. Bu duyguların iki kelimeyle özü ve özeti 'insan sıcaklığı'dır. Feride'nin öğrencilerine ve köy çevresine yaklaşım tarzı budur. Başka hiçbir Türk romancısının eserinde bu insan sıcaklığı yoktur. Reşat Nuri'nin ve Feride tipinin o kadar sevilmesinde en büyük pay şüphesiz bu duygundur." (Emil, 1990, 83)

Zeyniler mektebindeki öğrencilerin, sefaletleri gibi adları da hep birbirlerine benzemektedir. Âdeta sınıfın yarısının adı Ayşe, yarısının adı ise Zehra'dır. Benzer adları taşıyan öğrencilerinin arasında adı Munise olan bir çocuk, Feride'nin dikkatini çeker. Onun hakkında kısa bir araştırma yaptıktan sonra Munise'yi evlatlık olarak almaya karar verir. "Bu çocuğu, bana bırakırlarsa ne kadar mesut olacağım yarabbi! O vakit ne gecedem, ne fırtınadan, ne sefaletten, hiç bir şeyden korkum kalmayacak. Onu, kendi elimle büyüteceğim, mesut edeceğim. Ben, bunu bir zaman başka küçükler için ümit etmek çılgınlığına kapılmıştım, fakat onlar, bir akşamüstü, kalbimde kucak kucağa öldüler.

Artık, hayatla barıştım. Her şeyi tekrar seviyorum. Kâmuran, bir akşamüstü, kalbime gömdüğüm o zavallı miniminileri öldüren sen olduğun hâlde bu gece, senden bile eskisi kadar nefret etmiyorum." (Güntekin, 1977, 186). Nihayet onu evlatlık olarak almayı başarır. "İki saat sonra, muhtar, Munise'nin babasıyla beraber mektebe geliyordu. Ben, bu adamı fena çehreli, korkunç zalim bir insan diye düşünüyordum. Halbuki bilâkis, ufak tefek, hastalıklı, düşkün bir ihtiyardı.

Munise'yi, bana vermeğe razı oluyordu. Fakat ona çok acıdığını hissettim. Çocuğu mesut etmek için elimden geleni esirgemeyeceğimi, onu daima kendisine göstereceğimi vadettim. " (Güntekin, 1977, 188)

Bu olaydan sonra Feride'ye yeni bir heyecan gelir. "Zeyniler'in, fakir, karanlık mektebi bugüne kadar böyle bayram, böyle şenlik görmedi. Bundan eminim. Munise ile sevincimizden odalara, sofalara, sığamıyorduk. Kahkahalarımız, saçaklarda uyumuş kuşları uyandırıyor gibi tavanlardan şen cıvıltılar geliyordu." (Güntekin, 1977, 188). Artık öğrencilerine daha başka bir sevgiyle yaklaşmakta, âdeta onların hepsini kucaklamaktadır.

İlk günlerde biraz vahşi ve yabancı bulduğu çocuklar, Feride'ye artık daha cana yakın gelmeye başlarlar. Kısa zamanda onlarla doğru iletişim kurmayı başarır. Öğrencilerinin karamsarlığı onu asla ümitsizliğe düşürmez. "Bu bulanık, durgun gözlü, karanlık ruhlu çocuklarda biraz düşünce, bir parça yaşamak zevki uyandırdığımı hissedince seviniyorum." (Güntekin, 1977, 178). Genç öğretmen, Zeyniler köyünde amacına ulaşmış ve çalışmalarının meyvesini almayı başarmıştır.

(B...) vilayetinden sonra (Ç...) Rüştüyesi muallimliği görevinde bulunan Feride hakkında, asılsız dedikodular çıkar. Bu yüzden (Ç...) Rüştüyesindeki öğretmenlik görevinden ayrılmak zorunda kalır. İzmir'e giden Çalıküşu, evlatlığı Munise'nin de sorumluluğunu omuzlarında hissederek artık yeni bir öğretmenlik görevi alabilmenin telaşı içerisinde. Çok uğraşmasına rağmen öğretmenlik görevi bulamaz. Münhal kadro olmadığı gerekçesiyle onu oyalarlar. Artık annesinden kalan son mücevherini de satmış, maddi sıkıntısı hat safhaya ulaşmıştır.

Çaresiz kalan Feride, Maarif Müdürü'nün odasında tanıdığı Reşit Bey adındaki İzmirli zengin bir adamın konağına mürebbiye olarak girer. Reşit Bey'in konağına geldiği akşam baygınlık geçirerek düşer. Herkes onun lodosun etkisiyle bayıldığını zannetmektedir. "Bu hafif baygınlığın sebebi başkaydı. Çalıküşu, o gün, ömründe ilk defa aç kalmıştı." (Güntekin, 1977, 298). Bütün bu sıkıntılara rağmen; gönlünün, şefkate olan açlığını doyuran öğretmenlik sevdasından vazgeçemez. Bu mesleğe olan tutkusunu iyice anlamıştır. Her şeye rağmen onu bırakamaz. Hatta aç kalsa bile. "Ben, muallimliği açlıktan ölmek için kabul etmişim. Hesabım doğru çıkmadı. Bu meslek, bir gün açlıktan öldürebilir. Fakat ne ziyarı var? Değil mi ki, benim gönlümün şefkate olan açlığını doyuracak, kendi hayatını başkalarının saadetine vakfetmek tesselisini bana verebilecek." (Güntekin, 1977, 302). Büyük bir eğitimci olan Reşat Nuri, Feride'nin bu sözleriyle, geleceğin Türk öğretmenine geniş bir idealizm ufku çizer. Evet, aç kalsa bile, kendi hayatını başkalarının saadetine vakfetmek. Bu çok yüce bir idealizm anlayışıdır.

Bir yandan Reşit Bey'in konağında mürebbiyelik yapan Feride, diğer yandan İzmir Maarif Müdürlüğüne uğrayarak resmî bir hocalık aramaktadır. Bu sırada eski hocalarından Sör Berenis'e rastlar. Sör Berenis, Feride'ye kendi mekteplerinden birinde Türkçe ve resim muallimliği görevi bulur. Tam bu sırada İzmir Maarif Müdürü onu, Kuşadası Mektebine öğretmen olarak göndermek ister.

◆ Adem Orakcı

Feride, bu iki teklif karşısında çok sevinir. Ona göre ayın on beşi karanlık ise diğer on beşi de aydınlıktır. Bir an düşünür. Sörlük mektebiyle maarif mektebini kıyaslar. “Bu tarafta rahat bir hayat vardı. Öbür tarafta belki yine zaruret, sefalet, fakat bunun da başka bir tesellisi, başka bir cazibesi yok muydu? Gözümün önüne, mekteplerimizin bakımsız kalmış, kaba saba ellerde ziyan olmuş, minimumleri geldi. Bu biçareler, açılmak için biraz güneş, bir parça şefkat bekleyen çiçekler gibiydi. Bu şefkat, bu hareketi gösterenlere, gönüllerinin bütün minnet ve muhabbetini veriyorlardı. Her şeye rağmen, bu küçük sefilleri, derin derin sevmeğe bağladığımı anladım. Munise bile onlar arasından gelmemiş miydi?” (Güntekin, 1977, 302). Görüldüğü gibi o, kendi insanına hizmet etmenin meşakkatli özverisini, Fransız Mektebindeki rahata ve konfora değişmez.

“Feride, bu yönleriyle idealize edilen bir genç kız tipini, daha doğrusu öğretmen tipini sergilemiş oluyor. Genç kuşak, onu örnek alacak, Anadolu’ya gidecek ve oralar da karşılaştığı güçlüklerin üstesinden bu idealler sayesinde gelebilecektir.” (Parlatır, 1986, 373). Bu gerçeğin, günümüz Türkiye’sinde; öğretmen yetiştiren kurumlar, Millî Eğitim Bakanlığı ve eğitime gönül vermiş tüm ilgililer tarafından, yeni nesillere iyi anlatılması ve benimsetilmesi büyük önem arz etmektedir.

Acımak romanının titiz, dürüst ve fedakâr öğretmeni Zehra, öğrencilerini de kendisi gibi yetiştirir. “Ben elime teslim edilmiş yüz kadar çocuğun ahlâkından mes’ulüm.” (Güntekin, 1928, 11) anlayışıyla onların üzerine çok ciddi eğilir.

Zehra, öğrencilerine karşı müsamahasızdır. Onların en küçük kusurlarını bile affetmez. Okula geç gelen çocukları içeriye almayarak evlerine geri gönderir. Para karşılığı arkadaşlarının ödevlerini yapan Ferhunde adındaki öğrencisinin kaydını siler. Millî Eğitim Müdürünün bu konuda devreye girmesine çok bozulur. “Çocuklarımızı sahtekârlığa alıştıran bir talebenin mektepte kalmasını istemenize şaşırıyorum.” (Güntekin, 1928, 11) diyerek çıkışır. Öğrencilerini hayata, doğru, fedakâr ve manevi yönden temiz olarak hazırlamak ister.

Zehra’nın yanlış davranışlı öğrencileri üzerinde bir başka ilginç uygulaması daha vardır. “Kızlardan bazıları ya aile terbiyesinin tesiriyle, ya görenek neticesi olarak hafiflik ederler. Zehra Hanım onları koleralı hastalar gibi derhâl öteki çocuklardan ayırır ve son derece huşunetle muamele eder. Kuşpalazına, kızamığa, çiçeğe tutulanları umumun sıhhati namına nasıl arkadaşlarından ayırıyorsak bunları da yine umumun manevi sıhhati için öyle ayırmak mecburiyetindeyiz der...” (Güntekin, 1928,12). Onun bu hassasiyetine öğrencileri de uyarlar. Öğrencilerinin çoğu, Zehra öğretmenin etkisinden ömür boyu kurtulamazlar. “Bugün ekserisi kocaman ev hanımları olan eski talebesi üzerinde hâla eski nüfuzunu muhafaza eder... Onu bir abla, bir ana gibi dinlerler, bütün müşküllerini ona hallettirirler.” (Güntekin, 1928, 5)

Yeşil Gece romanının aslî kahramanı Ali Şahin’in, öğrencileriyle arasında bir problemi yoktur. Onları yetiştirme konusundaki düşüncelerini Sarıova İdadisi Müdürüne

şöyle açıklar, “Merak buyurmayınız. Çocuklara yalnız müspet ve faydalı şeyler öğreteceğim, dedi. Din ilimlerini mümkün olduğu kadar sathi ve zararsız bir şekilde geçeceğim. Hurafelerle, israiliyat ile mümkün mertebe mücadele edeceğim. Mesainizde size nâciz bir muavin olacağım. Zat-ı âliniz, şüphesiz, zemin ve zamanı müsait bulduğunuz için şimdilik din ve devlete sadık meşrutiyetperver Osmanlılar yetiştirmek gayesiyle, istifa buyuruyorsunuz. Bendeniz bir derece daha ileri gitmek, milletine sadık cumhuriyetperver Türkler yetiştirmek emelindeyim.

İdadî müdürü birdenbire afalladı, âdeta korktu:

Aman birader, ne söylediğinizi biliyor musunuz? Dedi” (Güntekin, 1984, 57)

Görev yaptığı Emir Dede İlkokulu, kasabanın en kalabalık resmî bir okuludur. Üç yüze yakın öğrencisi vardır. İnkılâpçı bir kimliğe sahip olan Ali Şahin’in onlar hakkındaki hesapları şöyledir: “Bu üç yüz çocuk içinden her yıl istediğim gibi on tane çıkarabilsem; on yıl içinde, hak ve hakikatin kuvvetiyle, Sarıova’da, şöyle böyle ses çıkaracak, müderris Zühtü Efendi’nin yıldızını az çok karartacak bir nesil yetiştiririm.” (Güntekin, 1984, 68).

Şahin Efendi, öğrencilerini de kendisi gibi yenilikçi yetiştirmek için, önce türlü bahanelerle onların başındaki sarkları çıkarmaya başlar (Güntekin, 1984, 100). Bu sarık meselesi Sarıova halkı tarafından büyük tepkiyle karşılaşır. Bazıları okula kadar geleerek Ali Şahin’i tehdit ederler. Bu olaya çok sinirlenen Kaymakam Bey onun meslekten azlini bile düşünür. Millî Eğitim Müdürü defalarca uyarır. Bütün bu olumsuz gelişmelerden sonra velilerden bazıları Emir Dede Mektebinden çocuklarını almaya başlar.

Ali Şahin, geleceğin inkılâpçı neslini, bu çocukların arasından yetiştirmenin aceleciliği içerisindeyken savaş çıkar. Sarıova kasabası Yunanlılar tarafından işgal edilir. Şahin Efendi bu emellerini gerçekleştiremeden, düşman tarafından tutuklanarak Yunan adalarından birine sürgün edilir.

Yeşil Gece romanında; Sarıova Emir Dede İptidaîsi muallimlerinden ateşli bir vatanperver olan Rasim Öğretmen, Sarıova İdadîsi Fransızca ve Hesap Öğretmeni Mehmet Nihat Efendi, medrese kökenli hocalardan Müderris Zühtü Efendi, Hafız Eyüp, Hafız Rahim Efendi, Resai Molla, Şeyh Naki Efendi gibi kalabalık bir öğretmen kadrosu görmekteyiz.

Kızılıcak Dalları romanındaki Salih Hoca, Şerif Paşa konağına yakın bir mahalle mektebinde görev yapmaktadır. Öğrencilerin başarısızlığı ya da en ufak bir yaramazlıkları karşısında Hoca’nın en pratik çözümü dayaktır. “Mektepte her gün beş altı nöbet de dayak olurdu. Bu lâzımdı. Tokmak vurmaktan kazık çakmak nasıl imkânsızsa, sopa vurmaktan çocukların kafasına ilim ve edep sokmak da öyle imkânsızdı. Son zamanlarda maarif, dayağı yasak ettiği için hoca, çocuklardan birini falakaya yatıracağı zaman pencereleri, kapıları kapatıyor, halvet yapıyordu.” (Güntekin, 1980, 41)

◆ Adem Orakcı

Konakta evlatlık olarak bulunan Gülsüm'ün mektebe başlamasıyla dayak yön değiştirmiştir. Önceleri konak çocuklarına gözdağı vermek için sopayı hep diğer çocuklar yerken, şimdi onların yerini Gülsüm almıştır. Öğrencilerin en ufak bir hatasında Salih Hoca, "Gelsin artık bakalım kızılıık sefası..." (Güntekin, 1980,44) diyerek onu kızılıık ağacından yapılmış bir sopa ile cezalandırmaktadır.

Salih Hoca'nın öğrenciler üzerindeki bu baskısı, onların başarisını hep olumsuz yönde etkilemiştir.

Damga romanında da biręok öğretmen şahıs kadrosu görmekteyiz. Bunların ilki, romanın birinci kahramanı İffet'in çocukluk yıllarında kısa bir süre okuduğu mahalle mektebi hocasıdır. Bir paşa çocuğu olan İffet, mahalle mektebine misafir öğrenci adı altında, geğici olarak devam etmektedir. Konak hayatından iyice bunalmış olan bu zeki çocuk, mahalle mektebindeki koşan, oynayan, yaramazlıklar yapan çocukların aralarına karışmak istemektedir. Nihayet kalfalarını ikna eden İffet, mahalle mektebine devam etmeye başlar.

Mektepte bir cam kırıldığı veya başka türlü bir yaramazlık yapıldığı zaman, suçlu öğrencinin bulunamaması durumlarında Hoca Efendi, tüm sınıfı sıra değneğinden geçirmekte veya öğrencileri falakaya yatırıp ayaklarına sopa vurmaktadır.

Reşat Nuri'nin, eğitim öğretim konularını ele alıp işlediği bir diğer önemli romanı da Kan Davası'dır. Bu romanın aslı kahramanı olan Ömer, muallim mektebinden yetişmiş idealist bir öğretmendir. Romandaki olaylar İstiklâl Savaşı yıllarında geğer. Ömer, Ege köylerindeki öğretmenliği sırasında savaşa gider. Yıllar süren savaşlardan sonra tekrar, Doğu Bölgesindeki Bozova kazasına bağlı "Yukarı Sazan" köyünde öğretmenlik görevine başlar.

Kan Davası romanında Öğretmen Ömer, Bozova'nın Yukarı Sazan köyünde, önce okulunu tamir ettikten sonra, aklının kestiği haneleri dolaşarak zorla da olsa öğrenci toplamayı başarır. Kendisi de kimsesiz öğrencileriyle birlikte aynı binada yatıp kalkar. Onlarla kısa zamanda kaynaşır.

Valiliğin desteğiyle Ömer, çocukları ders yılının bitiminde Bozova'da çeşitli işlere yerleştirir. Fakat çocuklara çalıştıkları yerlerde çok kötü davranırlar. Buna dayanamayan çocuklar, Yukarı Sazan köyüne, Ömer'in yanına dönerler. Ömer ve çocuklar birbirlerine iyice alişmişlardır.

f) Okullar

Romanlardan anladığımız kadarıyla okullar genelde bakımsızdır. Anadolu'ya giden tüm idealist öğretmenler, işe önce öğrencileriyle okullarından başlarlar. Çoğu ahır gibi olan bu bakımsız yerler, yine de öğretmenlerin yuvasıdır. İdealist bir öğretmen için huzur, ancak o ocaktadır. Bu yüzden onların ömrü, hep okulları tamir edip güzelleştirmekle geğer. Bu sayede, "dünyanın en güzel çiçekleri" olan öğrencilerini, bu irfan yuvalarına daha çok çekeceklerine inanmaktadırlar.

Çalığışu romanının fedakâr öğretmeni Feride'nin, Zeyniler köyündeki okulu bir ahırdır. Geldiği günün ertesi sabahında derse başlayan Feride şimdi okulunu daha iyi görebilmektedir. "Maarif Müdürünün, büyük fedakârlıklarla yenileştirdiği dershaneyi şimdi, sabahleyin, daha iyi gördüm. Burası, herhâlde eski bir ahır olacaktı. Yalnız, altına tahta döşemişler, pencereleri genişleterek, cam çerçeve taktırmuşlardı.

Ocak bacaları gibi kapkara görünen duvar kaplamalarında tepe aşağı takılmış bir harita ile bir iskelet levhası, bir çiftlik ve bir yılan resmi sarkıyordu. Bunlar da herhâlde yeni ders aletleri olacaktı." (Güntekin, 1977, 162)

Zeyniler'deki, yangın harabelerine benzeyen diğer evlerden farksız olan bu okul, yıllar önce hayvanların yaşadığı bir mekândır. "Dershanenin bahçe tarafındaki duvarının dibinde-ahır zamanından kalma- bir hayvan yemliğı vardı ki, kaldırmağa lüzum görmemişler, üstüne bir tahta kapak çakarak bir nevi dolap hâline getirmişlerdi.

Çocuklar, yemeklerini, kitaplarını, mektepte yakılmak için kırlardan getirdikleri çalı çırpıyı buraya sakladılar." (Güntekin, 1977, 162). Bu durum karşısında Feride, asla acizliğe kapılmaz. Derhâl kolları sıvayarak işe başlar. Kısa zamanda okulu değiştirir ve güzelleştirir. "İhtiyar kadına, bana yardım etmesini söyleyerek hasırı kaldırdım. Yerleri temizledikten sonra, sıraları dizerek bir sınıf hâline getirdim.

Hatice Hanım'ın çehresinden memnun olmadığı anlaşılıyordu, fakat bana karşı koymağa cesaret edemiyor, ne dersem yapıyordu. Ben, ellerim toz, toprak içinde bu işleri bitirmeye çalışırken talebelerim de birer birer sükün etmeğe başlamışlardı." (Güntekin, 1977, 164)

Eğitim öğretimde, fizikî mekânın yeterli ve düzgün olması şüphesiz ki çok önemlidir. Bunun farkında olan Feride, kendisine okul diye takdim edilen Zeyniler'deki bu ahır, kısa zamanda yaşanılacak, güzel bir mekân hâline getirir. "Mektebe günden güne daha fazla ısınıyorum. Viran dershane âdeta temiz ve sevimli bir şekil aldı. Hatta onu bir parça süslemeğe de muvaffak oldum." (Güntekin, 1977, 178)

Acımak romanının titiz ve idealist öğretmeni Zehra, görev yaptığı okulu kendisi için bir aile ocağı hâline getirmiştir. Onun okulu şehrin en güzel binasıdır. Millî Eğitim Müdürü Tevfik Hayri Bey, Zehra'nın bu konudaki başarısını şöyle anlatır: "Mektebe gelince... Biraz sonra göreceksiniz ya... Bu mütevazı kasabada umulmayacak kadar güzel bir şeydir... Parasız hiç bir şey olmaz, deriz... Esas itibarıyla çok doğrudur... Fakat çalışın ve irade sahibi bir insanın da az para ile ne büyük işler yapabileceğine bu mektepten güzel misal gösterilemez... Meselâ badana, dam, cam tamiri filân gibi şeyler için para veririz. Eteklerini beline dolar, bu işleri kendi görür... Zaten elinden gelmeyen iş yok gibidir... Artırdığı para ile bilfarz yemekhaneler için sofrayı yahut sınıflar için ders aletleri tedarik eder... Yerli zenginlerden bir kısmının yardımıyla binayı büyüttü, tamir ettirdi, bahçesini genişletti. Eşraftan biri, vefat eden anası için türbe şeklinde bir mükellef mezar yaptıracaktı. Zehra Hanım, günlerce gitti, geldi. Bu türbe projesini

◆ Adem Orakçı

mektepe bahçesinde bir projeye tahvil ettirdi. Ne yaptı, ne söyledi, bilemiyorum, fakat hattı zatında çok iyi ve rakik bir adam olan bu zengin, bir gün daireye geldi, aşağı yukarı şu sözleri söyledi: ‘Çok düşündüm. Merhume validemin mezarına sarfedeceğim para ile mektepte bir kış teneffüşhanesi yaptıracağım. Türbe ancak zaman zaman yalağundan su içmeğe gelecek birkaç kuşa yarayacak. Fakat bu teneffüşhanede karda, kışta yüzlerce çocuk barınacak. Yavrucakların burada sıcak sıcak, rahat rahat eğlenmeleri merhumeyi mezarında daha memnun eder. Teneffüşhanenin içine merhumeye ait bir de kitabe vaz’ına müsaade buyurulursa vesile-i rahmet olur.’ Bu sözler tabii Zehra Hanım’ındı. Onları bu saf adamın zihnine çivi gibi mıhlamıştı. Şimdi hak verdiniz ya... Keşke böyle birçok muallimimiz olsa da bizi hiçe saysalar...” (Güntekin, 1928, 6)

Zehra da tıpkı Feride gibi acizliği reddeder. Her şeyi devletten bekleyen miskin bir anlayışın daima karşısındadır. Bir okul müdürü isterse ve gayret gösterirse görev yaptığı okulu, ideal bir mekân hâline getirebilir. Onun bu tutumu, eğitim yöneticiliği adına güzel bir örnektir.

Yeşil Gece romanının yenilikçi öğretmeni Ali Şahin’in okulu da, barınılmaz bir hâl dedir. Bu yüzden onun en çok uğraştığı konulardan birisi bina meselesi olur. “Mektepe barınılmaz bir hâldeydi. Bugün damının bir tarafını aktarıyorlar, yarın öbür tarafı akmaya başlıyordu. Duvarlar, merdivenler desteklerle duruyordu. Tamir için iki senede sarf edilen para ile yepyeni bir bina yaptırmak mümkündü. Hele ki Evkaf da Maarife iyi bir yerde oldukça uygun bir arsa vermişti.

Şahin Efendi, yeni bir bina meydana getirmeyi şimdilik yapılacak işlerin en ehemmiyetlisi gördü ve oradan oraya koşmaya başladı. Bugün mutasarrıfa başvuruyor, yarın kâtib-i mesule, öbür gün Zühtü Efendiye yalvarmaya gidiyordu. Zorla iş göremeyeceğini bildiği için herkese nabzına göre şerbet veremekteydi.” (Güntekin, 1984, 68)

Ali Şahin okul binasının yapımı için, hükümete, partiye, Belediye Başkanı’na ve kasabanın yerli zenginlerine başvurur. Hepsinin nabzına göre şerbet vererek desteklerini alır. Onun bu başarısını kıskanan Hâfız Eyüp, karşısına olmadık engeller çıkarır. Sonunda belediye ekibiyle samimiyeti ilerleten Şahin Efendi, okul inşaatını bitirir. “Bin zahmetle yaptırıp meydana çıkardığı yeni binasının kapısını harice kapadı. Beş seneden fazla bir zaman mektebiyle ve yalnız çocuklarıyla meşgul oldu.” (Güntekin, 1984,204). Onun, Sarıova Kasabası’nda başarabildiği tek icraatı bu olur.

Kan Davası romanında Öğretmen Ömer’e Bozova’nın Yukarı Sazan köyünde okul diye gösterilen Leylekoğlu Konağı, sadece kapısı ve duvarları ayakta kalmış bir harabedir. “Binanın içi yoktur; karagöz göstermeliği gibi bir cepheden ibarettir. Çatısı ve duvarları tamamen yıkılmıştır.” (Güntekin, 1972, 123). Ömer, önce yoğun gayretleri sonucunda, öğrencilerinin de katkısıyla harabe hâldeki okulunu, içinde eğitim vereceği ve kendisinin de kalabileceği hâle getirir.

Görüldüğü gibi romanlarda anlatılan okulların çoğu, bakımsız ve harap hâlededir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmamızda, yazarın romanlarından hareketle ulaştığımız sonuç ve önerileri, şu noktalarda toplamak mümkündür:

Ülkemizin çağdaş dünyada yerini alabilmesi için önce eğitim sistemini düzeltmesi ve kendi insanını iyi eğitmesi gerekmektedir.

Millî Eğitimin bürokratik yapısı hantal ve ağır çalışmaktadır. Sistem günün şartlarına göre uzun soluklu politikalar oluşturularak güncellenmelidir.

Millî Eğitimde kalıcı ve âdil bir sistem oluşturulması konusunda, yetkililerin büyük sorumlulukları vardır.

Eğitim yönetiminde haddini bilmeyen, “her şeyi bilirim, her şeyi yaparım” anlayışındaki menfaatperest kişilere karşı ölçü, ehliyet ve liyakat olmalıdır.

Okullarımızın birçoğu bakımsız ve harap, eğitilmiş insan gücü yetersizdir. Bu nedenle Millî Eğitim teşkilatının gerek fiziki alt yapı, gerekse beşeri alt yapı bakımından iyi donatılması gerekmektedir.

Öğretmenlerin bürokrasiyle olan problemleri, keyfilik, adam kayırmacılık ve tarafgir uygulamalar, eğitim-öğretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

Bakanlığın teftiş birimi, tüm çalışanlara karşı adil olmalıdır. Müfettişler ise soruşturmalık durumlarda, kurum çalışanlarıyla ilgili doğru bilgiler toplayan tarafsız ve rehberlik edici kişiler olmalıdır.

Millî Eğitimin her kademesindeki yöneticiler nemelazımcı ve pasif olmamalıdır. Ülkemizin yığınlarla dolu problemleri karşısında, onlar da üzerlerine düşen görevi seve seve yerine getirmelidirler.

Kaynakça

EMİL, Birol (1984). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

EMİL, Birol (1990). “Öğretmenler Romancısı Reşat Nuri Güntekin”, Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, S.2, s.73-83.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1977). Çalıkuşu, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1980). Dudaktan Kalbe, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1980). Damga, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1976). Gizli El, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

◆ Adem Orakçı

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1984). Yeşil Gece, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1928). Acımak, Suhulet Kitaphanesi, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1980). Kızılıcak Dalları, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1944). Değirmen, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1972). Harabelerin Çiçeği, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1972). Kan Davası, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet, (1957). “Öğretmenler ve Memurlar Romancısı: Reşat Nuri”, İstanbul, Şubat, s. 4-7.

ORAKÇI, Adem (1990). Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Maarif Teşkilatı ve Öğretmen, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

ORAKÇI, Adem (2007). “Eğitimci Yazarlarımızdan Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Türk Millî Eğitimine Genel Bir Bakış (Problemler-Öneriler)”, III. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Adana.

PARLATIR, İsmail, (1986). “Türk Romanında Tipler Feride (Çalıkuşu)”, Türk Dili, S.413, s.373.

TURAL, Prof. Dr. Sadık (1991). Zamânın Elinden Tutmak, Ecdâd Yayınları, Ankara.

TURAL, Prof. Dr. Sadık (1993). Edebiyat Bilimine Katkılar, Ecdâd Yayınları, Ankara.